

Les cases museu literàries a Mallorca: propostes per a la seva valorització turística

PILAR ARNAU I SEGARRA

*Doctoranda de Filologia Catalana
Universitat de les Illes Balears*

Resum

La multiplicació de cases museu s'ha convertit en un esdeveniment cultural creixent per a la recuperació de la memòria. Aquests centres són institucions que conserven i difonen els testimonis de la vida i l'obra dels artistes, polítics o escriptors a qui estan dedicades. En el cas de les cases museu d'escriptors, aquestes institucions estan concebudes tipològicament com a museus de literatura, com a cases museu pròpiament dites o, simplement, com a reculls de documentació, més o menys ordenada, que es dipositen en biblioteques, arxius, fundacions o càtedres universitàries.

Aquest article estudia les possibles relacions entre les cases museu literàries i el turisme cultural a Mallorca, especialment a partir d'exemples que provenen de projectes museogràfics originaris de França i Alemanya, països on trobem una consolidada tradició museística literària.

Paraules clau: cases d'escriptors, preservació de la memòria, patrimoni literari, turisme literari, valorització turística, turisme cultural a Mallorca.

Abstract

The multiplication of house museums has become a growing cultural phenomenon for recovering memory. These centers are institutions that preserve and disseminate the testimonies of life and work of artists, politicians or writers to whom they are dedicated. In the case of the writers' house museums, the institutions are typologically conceived as literature museums, as house museums as such or, simply as collections of documents, more or less ordered, deposited in libraries, archives, foundations or university chairs.

This article examines the possible relationships between the literary house museums and the cultural tourism in Mallorca, especially from examples of museographic projects originated from France and Germany, countries with an established literary museistic tradition.

Keywords: writer's houses, preservation of memory, literary heritage, literary tourism, touristic valorization, cultural tourism in Mallorca.

1- Introducció

Les tendències actuals del turisme són favorables al progrés del turisme cultural, especialment perquè les estades breus són més freqüents, la mitjana d'edat de la població és cada vegada més elevada i els visitants són més cultes, i per tant també estan més interessats en participar en activitats lúdiques i culturals. A més, el desenvolupament d'Internet com a eina informativa es converteix en una incitació a les visites culturals.

En algunes societats turístiques la literatura és ja una font d'inspiració que s'utilitza per a incrementar el valor patrimonial i turístic del territori. Molts professionals del sector turístics en són conscients i empren l'oferta existent o creen els seus propis productes de turisme cultural.

El turisme "literari" pot esdevenir així una proposta interessant i innovadora a casa nostra (encara que no estigui gaire explotada) per a desenvolupar el patrimoni de petit format, entre el que destacaríem les cases d'escriptors, més sovint nomenades cases-museu, i els circuits literaris. Aquesta oferta patrimonial, ja clàssica en països com França, Alemanya o Gran Bretanya, però poc desenvolupada des del punt de vista de l'atractiu turístic als països de parla catalana, podria esdevenir una atracció cultural si complís una sèrie de condicions i fos ben estructurada. No totes les ofertes turístiques de caràcter literari passen per la creació d'una casa museu, un espai tancat dedicat a un autor, però sí que necessiten totes elles un espai de la memòria.

2. Les cases museu literàries, un espai encara per a descobrir (i comercialitzar)²³⁵

Les cases museu són institucions que preserven i difonen els testimonis de la vida i de l'obra dels artistes, polítics o escriptors a qui estan dedicades. En el cas estricte que ens pertoca, les consagrades a autors literaris, estan concebudes tipològicament com a museus de literatura, com a cases museu pròpiament dites o, simplement, com a reculls de documentació, més o menys ordenada, que es dipositen en biblioteques, arxius, fundacions o càtedres universitàries.

Aquestes institucions literàries són una mena de museus històrics –la major part monogràfics–, dedicats a un escriptor o escriptora sovint ja desaparegut. Poden ser de titularitat pública o privada. S'identifiquen fàcilment perquè solen dur el nom de l'escriptor/-a biografat/-da. Normalment s'ubiquen en edificis relacionats amb l'autor: la casa de naixement, com en el cas de la *Casa Museu Verdaguer*, a Folgueroles, on mossèn Cinto va passar els primers dos anys de la seva vida; o la casa d'estiueig, com la *Casa Museu Llorenç Villalonga* a Binissalem, a Mallorca; la casa on l'autor va passar la major part de sa vida, va viure i va escriure bona part de la seva obra, com per exemple la *Casa Joan Fuster*, a Sueca, i la *Casa de Robert Graves*, a Deià; fins i tot la casa on l'escriptor visqué durant uns mesos per a recuperar-se d'una malaltia, com la *Villa Irmgard / Maxim-Gorki-Museum*, a Heringsdorf, a l'illa d'Usedom, on l'autor rus residí entre maig i setembre de 1922 per a recuperar-se de

²³⁵ Bona part de la informació que segueix procedeix del meu treball Arnau i Segarra (2015) «Models biogràfics a les webs de les cases museus literàries», en Balaguer, E. *La biografia catalana a examen*. Barcelona / Alacant: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Universitat d'Alacant (en curs d'edició).

la tuberculosi; la casa on passà els darrers anys de la seva vida, com la *Casa de Fernando Pessoa* a Lisboa; o la casa on s'ubica l'acció d'una novel·la arxiconeguda com és el cas de la Casa museu Thomas Mann a Lübeck, que du el nom del títol de la seva novel·la més coneguda, *Das Buddenbrookhaus*.

Als Països Catalans, la tradició de les cases museu relacionades amb la literatura en català és bastant recent. Una de les primeres fou la dedicada a Jacint Verdaguer, inaugurada el 1967 (després d'un intent fallit el 1932), però la majoria s'han fundat en democràcia i són monogràfiques, és a dir, estan dedicades a un sol escriptor. A grans trets, i sense ànim de polemitzar, podríem afirmar que les cases museu, i no només les catalanes, es poden classificar en dos grans grups. En primer lloc, les institucions creades a nivell municipal (o comarcal) amb l'objectiu de donar a conèixer els aspectes més positius d'un autor local. No sempre disposen d'un espai físic propi, sinó que en alguns casos ocupen un espai limitat en una biblioteca o en un centre cultural municipal. Normalment, són projectes sense grans ambicions divulgatives que mitifiquen, en casos extrems fins al grotesc, la figura biografiada. No tenen objectius pedagògics ni acadèmics i poden ser de caràcter privat o públic, i fins i tot ser gestionades per una "associació d'amics de l'autor", però aporten un plus d'autoestima local. En aquests casos, els espais expositius solen estar conformats per exposicions permanents consolidades, i acostumen a presentar col·leccions d'objectes privats de l'homenatjat i sobretot fotografies, moltes fotografies –especialment retrats seus, dels seus familiars i dels veïns del poble–, i altres retrats de l'autor amb personatges famosos, al costat de manuscrits i retalls de periòdics que n'exalcen els seus mèrits literaris i el seu reconeixement social. Sovint aquests espais de la memòria no formen part de xarxes de coordinació del patrimoni literari, sinó que actuen individualment.

Però no tots els projectes museogràfics pretenen sobretot recordar les glòries locals. La majoria intenta no solament mantenir viva la memòria de l'escriptor, sinó també potenciar el coneixement de l'escriptor i la investigació de l'obra, mitjançant exposicions acurades, visites guiades polivalents a càrrec d'especialistes i organització d'activitats culturals i pedagògiques diverses. Si bé l'enfocament és sovint més cultural que no pas educatiu, la finalitat d'aquestes cases museu és donar-ne a conèixer les biografies i els imaginaris que s'han originat al seu entorn. El discurs de les cases museu passa, gairebé sempre, per la recreació de l'ambient familiar, en un afany d'evocar, en la imaginació del visitant el personatge que l'habità.²³⁶

Al nostre país, però, la particularitat de moltes cases museu és el fet que la major part no són solament un espai que recrea l'obra i la vida de l'escriptor, sinó també, molt sovint, tenen la funció de fer de centres de recerca i investigació sobre biobibliografia de l'autor. Hem de tenir en compte que la situació sociolingüística i polícolingüística de la llengua catalana és molt diversa en els diferents territoris catalanoparlants. En aquest context, la implantació dels estudis de literatura catalana a l'educació ha estat bastant recent, i en alguns centres d'ensenyament, tant escolars com universitaris, encara està molt poc desenvolupada. Les cases museu dels territoris catalanoparlants intenten compensar la manca d'investigació literària sobre els autors que representen amb la convocatòria de premis i ajuts a la investigació, el foment de la recerca, la creació i conservació d'arxius i l'impuls

²³⁶ «Uno se ensimisma un momento y "ve", literalmente, a García Lorca en su cuna de Fuentevaqueros, a Rosalía en su cama de Padrón, a Menéndez Pelayo sumergido entre los libros de su biblioteca... Pero nunca habíamos sido convocados a "ver" la propia Casa al modo que los arquitectos ven "edificados" sus proyectos con sólo dibujarlos sobre un plano o sobre la pantalla del ordenador». (REY LAMA: 2009, 16).

de l'estudi de l'obra. Només en casos molt precisos es potencia la casa museu com a seu de congressos literaris.

Transformar una casa antiga d'un autor en un altar a la seva glòria pot esdevenir un filó d'or, cosa que ja funciona en països amb una gran tradició literària, com ara França, on actualment hi ha 185 espais censats per la «Fédération des maisons d'écrivains», una associació que federa el conjunt dels espais i dels patrimonis literaris en aquell país²³⁷.

A Mallorca, terra d'escriptors –recordem aquella frase de Llompart als anys setanta que feia referència al fet que Mallorca era, possiblement, el territori amb major nombre d'escriptors per quilòmetre quadrat– la preservació dels espais on han crescut o viscut els seus escriptors és encara molt limitada. A més, no n'hi ha prou amb obrir aquestes cases al públic. Cal fer-les viure i que els mallorquins les considerin seves, com una part del seu patrimoni literari i cultural, aquest és un dels seus reptes cabdals.

La dicotomia de moltes cases museu resideix en el fet que són instal·lacions museïtzades posteriorment a la seva edificació: en el moment de la seva construcció no varen ser concebudes com a espais expositius. No obstant això, les cases museu només poden existir si hom conserva la decoració original, els objectes familiars i personals de l'autor, els manuscrits de les seves obres, els epistolaris i altres documents on hom pugui reconèixer el traçat característic de la lletra de l'autor, etc. Ara, però, la reverència estricta a la nostàlgia les pot convertir en uns espais plens d'objectes –sovint amb una capa de pols no sempre material– que impossibilita el seu funcionament de manera dinàmica i atractiva. Massa sovint, el caràcter gairebé sagrat de les cases d'escriptors, i d'altres personatges cèlebres, s'escenifica en l'acumulació d'objectes recordatoris i fotografies que pretenen recordar els rituals del difunt i que corren el perill de vorejar el fetitxisme. En aquest context, Joaquim Molas aconsellava defugir absolutament

«del mer inventari més o menys ordenat de fotografies, ulleres, plomes, llibres i manuscrits i deixar anar la imaginació buscant temes que puguin resultar impactants per ells mateixos»,

i n'enumerava alguns, com:

«les relacions amb la pintura i la música, les guerres i la política, la vida rural, el mar, l'amor i la mort, la construcció d'un poble o d'una ciutat o d'un dels seus barris, els jardins i les flors, etcètera». (Molas 2012: 17)

En aquest context, el dilema consisteix en assolir la combinació equilibrada entre els elements clàssics que conformen un museu, com ara els aparadors, les vitrines, els cartells informatius o els itineraris temàtics entre d'altres, amb els objectius pedagògics, com són les fitxes informatives, les dades clau o els títols de les obres més importants, amb tot allò que hom considera sagrat, és a dir, els elements expositius que recorden l'autor. I ja no parlem de la destrucció de l'encant de l'espai per la imposició de llocs pràctics, com la construcció dels espais indispensables per acollir al públic: la guixeta de venda d'entrades, els banys públics, les sortides d'urgència, els ascensors o rampes obligatoris per a l'accés dels minusvàlids, o els indrets destinats a la comercialització com ara les botigues, situades oportunament a la sortida de l'espai

²³⁷ La Fédération nationale des maisons d'écrivain & des patrimoines littéraires inclou cases d'escriptors, museus autobiogràfics, d'art o d'història, que conserven col·leccions literàries, biblioteques i centres d'estudi o de recerca o fons d'arxius literaris. Vg. <www.litterature-lieux.com/page-objectifs.htm>

expositiu on, a més d'exemplars de les diverses publicacions de l'autor i sobre l'autor, hom pot trobar alguns objectes relacionats amb l'escriptura, diversos tipus de *merchandising*, *souvenirs* de la regió, productes locals, xocolates i llepolies, o joguines infantils, gran part de les quals duen el segell «MADE IN CHINA».

3. Algunes característiques específiques del turisme a Mallorca vinculades al desenvolupament de les cases museu literàries com a producte d'atracció turística

No pretenem ara oferir una anàlisi del turisme a Mallorca –seria un objectiu que superaria totes les nostres previsions–, sinó simplement oferir-ne unes breus pinzellades que serviran per a perfilar posteriorment algunes propostes que haurien de contribuir a divulgar el coneixement dels espais literaris de l'illa als turistes que hi puguin estar interessats.

En general, és conegut que la major part del turisme a Mallorca no és d'un alt poder adquisitiu, ni cerca en aquest territori de destinació un oci vinculat a la cultura autòctona. No obstant això, una part del sector s'està renovant, i en els darrers anys estem apreciant un augment del turisme cultural de cap de setmana, tant l'urbà, que s'instal·la en els nous hotels de luxe del centre de Palma i s'interessa sobretot per la Seu, el barri antic de la ciutat, Es Baluard, la gastronomia típica –o que considera típica– i d'alt nivell, i que aprofita per a anar de compres, com el rural d'alta categoria, que resideix en els nombroses cases i petits hotels rurals i els hotels SPA de 4 i 5 estrelles. També està creixent un nou turisme per grup durant les èpoques d'hivern i primavera (campanya alemanya «ametllers en flors»), un turisme amb objectius culturals i paisatgístics que, per la seva quantitat, no pot desbancar encara el «turisme de bolera»²³⁸.

A més, bona part dels visitants procedeixen de zones on els parlants s'expressen en llengües que no són ni el català ni el castellà. Aquest turisme, per bé que sovint sigui multilingüe, no acostuma a tenir coneixements de la llengua pròpia de les Balears, ni de la seva literatura.

La manca de coneixement dels visitants envers la cultura de la societat receptora de turisme és molt elevada. En un estudi dut a terme per la Fundació Gadeso²³⁹ a partir d'enquestes realitzades a turistes a la Platja de Palma, que foren distribuïdes de manera proporcional en base a les tres nacionalitats amb major presència a la zona –és a dir, alemanya, britànica i espanyola–, advertim que el coneixement de l'existència de dues llengües oficials a Mallorca és alt en el cas dels espanyols, un 93,5%, però molt baix en el cas dels alemanys, un 9,5%, i encara més baix en el cas dels britànics, només un 6,2%. Ara però, quan hom els demana si tenen interès en conèixer les peculiaritats culturals de Mallorca (llengua, història, costums, arquitectura, etc.), un 68,3% dels espanyols responen afirmativament, així com un 41,1% dels alemanys i un 38,2% dels britànics. Aquestes dades ens fan pensar que, malgrat el desconeixement i, com veurem tot seguit, la manca d'una plataforma divulgadora de la cultura autòctona entre els visitants, existeix un potencial no gens menyspreable de turistes que podrien interessar-se pel turisme cultural i literari.

²³⁸ Anomenem “turisme de bolera” a un tipus de turisme típic de certes zones d'Alemanya, tant en zones rurals com urbanes. A la part interior de molts de bars es poden trobar petites boleres on els clients s'hi troben setmanalment i hi juguen. A cada partida fan petites apostes, i el que guanyen es dedica a un breu viatge anual a zones turístiques molt barates on l'alcohol i la festa són l'atractiu primordial.

²³⁹ Vegeu <www.gadeso.org>g L'estudi va ser publicat a *Quaderns Gadeso. Anàlisi de la realitat socioeconòmica de les Illes Balears*, 123, juliol de 2008. Consultable per internet [www.gadeso.org/sesiones/gadeso/web/14_revista/ca_10000096.pdf] Darrera consulta 14 de febrer de 2015.

No obstant això, hem de tenir present que una de les categories fonamentals que descriu el fet literari és la llengua. No hem trobat cap estudi sobre el nivell de coneixement de català per part dels turistes que visiten Mallorca, però no és gaire difícil deduir que el percentatge de visitants que el saben és molt baix. Per aquest motiu considerem indispensable la posada en marxa de tota una sèrie de mesures per a adaptar lingüísticament el turisme literari als col·lectius que ens visiten, la qual cosa implica una ferma política de suport a la difusió no tan sols de les cases museu, sinó també a la traducció de la biobibliografia dels personatges literaris i a la divulgació multilingüe del coneixement de l'autor.

4. Propostes per a potenciar el coneixement de les cases museu entre els turistes

Una de les primeres mesures seria, sens dubte, la senyalització de l'espai, tot començant per posar plaques commemoratives a la façana de les cases museu, plaques que estiguin concebudes no solament per als lectors catalanoparlants que coneixen l'obra dels escriptors sinó també per a aquelles persones que en desconeixen fins i tot l'existència. Aquestes plaques haurien de dur informació tan rellevant com les dates vitals de l'autor o la funció que tingué aquella casa en la seva biografia (casa d'estiueig, casa pairal, etc.). També dins del marc de la senyalització caldria posar en llocs estratègics una sèrie de senyals indicatius per a orientar les persones que s'interessen en visitar aquests espais: en un espai tan turístic com Mallorca és més fàcil trobar als carrers i carreteres senyals de la direcció cap a hotels i restaurants que no pas d'auditoris, teatres, museus o altres equipaments culturals.

Un altra *conditio sine qua non* seria la introducció d'informació sobre la casa museu als fulls d'informació turística de la localitat (en diversos idiomes i en textos redactats per professionals del món de la publicitat cultural) i, sobretot, a la web municipal.

Una de les eines més habituals per a donar a conèixer les cases museu literàries i les biografies dels seus autors són les webs museístiques. L'exposició virtual de les cases museu constitueix una eina fonamental que permet representar els espais i els objectes amb una gran fidelitat. En un treball anterior ja vam analitzar les webs de les cases museu literàries (Arnau i Segarra 2015). En aquella ocasió n'oferirem una sistematització tipològica que comprenia diverses categories com ara la web enciclopèdica, la lineal, la cronològica, la interactiva, l'artística, la dels *flashos* informatius o la turística.

Les webs de les cases museu literàries que presentàvem com a turístiques serien aquelles que representen un reclam turístic per al territori on s'ubicaven, i en les quals es presentaven, amb imatges i breus textos, els continguts dels espais culturals més importants de la localitat o el territori. Un exemple radical seria la web de la casa museu del poeta occità Frederic Mistral, al poble de Maillane, a la Provença <www.maillane.fr>. Aquesta casa museu és molt coneguda a França i atreu al municipi un nombre molt considerable de visitants francòfons (la web s'ofereix exclusivament en aquesta llengua). És per aquesta raó que la pròpia web oficial de l'ajuntament de Maillane inclou informació sobre la casa museu de Mistral. Així, l'usuari pot informar-se al mateix web sobre la biografia del poeta, sobre el preu mensual del transport escolar o sobre el lloc on hom pot anar a donar sang. Aquest web està dividit en dues parts, el «Côté Mairie» i «el Côté Tourisme». En aquest darrer podem pitjar l'opció «Sa vie», i on apareix una breu biografia de Mistral que inclou especialment informació vinculada al poble on va nèixer i va viure tota la vida l'autor de *Mireia*. Més avall trobem un resum biogràfic i bibliogràfic més complet, de tipus cronològic.

Una altra ciutat que atreu un gran nombre de visitants que s'hi desplacen per a visitar les seves cases museu és Lübeck, al nord d'Alemanya. Aquesta ciutat hanseàtica, declarada patrimoni de la Humanitat, aplega tres d'importantíssimes dedicades a tres Premis Nobel (dos de literatura i un de la Pau), com són el centre *Buddenbrookhaus*, dedicat al novel·lista Thomas Mann; la Casa museu de l'escriptor Günter Grass, la *Günter Grass-Haus*, i la del polític i escriptor socialdemòcrata Willy Brandt, la *Willy-Brandt-Haus*. L'avantatge del web municipal de Lübeck <www.luebeck.de>, és que des de la primera pantalla ofereix una secció per a residents [Für Bewohner] i una altra per a turistes [Für Touristen], per la qual cosa els visitants poden accedir directament a les qüestions culturals i turístiques que els interessin sense haver d'informar-se forçosament sobre altres qüestions, com per exemple el canvi de dates de la recollida dels materials orgànics. D'altra banda, la major part de la informació sobre la ciutat que pot interessar els visitants no solament es troba en alemany, sinó també en anglès, suec, francès, italià, polonès i rus, que són les llengües de les comunitats que visiten en major nombre la ciutat hanseàtica.

Precisament una de les grans deficiències de les webs literàries del nostre país és que, malgrat situar-se sovint en espais d'alt rendiment turístic, no acostumen a oferir-ne els continguts en més d'una llengua, ni tan sols en les dues llengües oficials del territori. Hi ha dues excepcions de luxe: bona part de la web de la Fundació Palau de Caldes d'Estrac <www.fundaciopalau.cat> es pot consultar en cinc llengües (català, castellà, francès, anglès i alemany), igualment que la web de la Fundació Josep Pla, <www.fundaciojoseppla.cat>. No passa el mateix, per exemple, amb les webs de les tres cases museu mallorquines de la Fundació Casa Museu dedicats a Llorenç Villalonga, Blai Bonet i el Pare Ginard. Malgrat que les respectives cases museu estiguin ubicades en un territori tan internacionalment turístic com és Mallorca, els seus webs només n'ofereixen versions en català, amb la qual cosa només poden atreure aquells visitants que dominen aquesta llengua. Una versió de la web que inclogués almenys el castellà, l'anglès i l'alemany seria molt desitjable.

Evidentment, el monolingüisme de les cases museu limita la seva atracció, especialment en un territori on la gran majoria de turistes desconeixen la llengua catalana. En aquest context, haurien de ser els propis municipis els responsables de donar suport a la traducció i divulgació de les obres dels seus personatges il·lustres, i més encara si tenim en compte que les tres cases museu literàries mallorquines pertanyen a una fundació la comissió assessora de la qual està integrada per diversos representants dels tres ajuntaments (Binissalem, Sant Joan i Santanyi) on s'ubiquen les cases museu, així com per altres representants del Consell de Mallorca o de la Universitat de les Illes Balears.

A banda de la producció de material museogràfic i divulgatiu en llengües estrangeres, és a dir, de tot el tipus de material textual al qual pugui tenir accés el visitant, les cases museu haurien de dotar-se de personal amb alts coneixements de les llengües i de la cultura literària de les societats a les quals pertanyen els visitants focalitzats.

D'altra banda, hem de tenir present que el turisme cultural està molt sovint relacionat amb la gastronomia. Molt més enllà dels ja coneguts (i sovint massa repetits) tastos de vi i literatura, hom percep la manca d'un projecte museogràfic més hedonista, més atractiu per a un visitant que no s'interessa tant en aprofundir en l'obra i la biografia del personatge, sinó sobretot en passar una bona estona tot ampliant coneixements culturals sobre aspectes de la societat on estiuja o resideix temporalment (no oblidem que aquest tipus de turisme també es podria focalitzar cap al turisme residencial). Una casa museu sense un cafè literari està mancada d'atractiu per al turista. Moltes visites podrien acabar amb una consumició al cafè, les parets del qual podrien estar adornades amb frases de l'autor, i o la carta podria oferir begudes i menjars relacionats amb la seva obra o el seu entorn. La botiga del museu, amb un marxandatge apropiat, hauria de tenir a disposició del visitant un nombre important de les obres de l'autor, tant en el català original com en diverses traduccions.

5. Els circuits literaris, una eina de suport a les cases museu

Els circuits literaris poden ser una eina important per a donar suport a la difusió de les cases museu. En un article a la revista *Medium*, Michel Melot afirmava que «le circuit littéraire est devenu un produit touristique» (Melot 2005: 63). Efectivament, els circuits literaris, si estan concebuts i adaptats especialment per a col·lectius determinats, si acompleixen una sèrie de requisits, poden atreure visitants a les cases museu i esdevenir, així, un producte turístic.

Els circuits literaris constitueixen un canal òptim per a desenvolupar la tasca de les cases museu, especialment les que són de caràcter literari. Ens referim als espais que sovintejaven els escriptors i als espais que apareixen en els seus llibres. A Mallorca hi ha agències especialitzades en l'oferta de circuits literaris o culturals, però el públic a qui es destinen sol ser catalanoparlant, i, amb freqüència, únicament d'origen local o insular. Manquen, ara per ara, ofertes literàries per als visitants no-catalanoparlants.

Una forma complementària de turisme literari seria ofertar circuits amb allotjament, àpats “literaris” en restaurants afins, excursions, etc., amb la inclusió d'una visita a la casa museu.

Chantal Neault (2010), especialista en turisme cultural al Quebec, compara el turisme literari amb un pelegrinatge, una forma de turisme que fa referència a la visita dels espais que ha freqüentat un autor o d'aquells espais que menciona en els seus llibres. Aquests pelegrinatges serveixen per a retre-li homenatge o per a retrobar l'ambient particular d'un moment específic d'un llibre o llibres concrets. Neault presenta una tipologia de circuits literaris sistematitzada en tres categories: el circuit biogràfic, el circuit de paisatges literaris i el circuit genèric.

1. El circuit biogràfic seria aquell que pressuposa uns coneixements bàsics sobre l'autor i la seva obra, és a dir, l'objectiu seria essencialment aprofundir en el coneixement de la biobibliografia de l'escriptor. Aquest circuit, que com hem dit abans s'assembla bastant a un pelegrinatge²⁴⁰, requereix del visitant una actitud d'admiració i respecte. Segons el temps de durada del circuit, la preparació del guia i els coneixements del públic, s'hi presenten textos més o manco densos i una sèrie de fotografies per il·lustrar-lo, normalment imatges en blanc i negre o en color sèpia, que en realcen l'antiguitat i l'autenticitat. També poden ser circuits amb cartells fixos, amb la qual cosa la tasca del guia ha de ser la de l'ampliació dels continguts que hom pot llegir en aquests senyals.
2. Els circuits de paisatges literaris són trajectes més complexos, solen ocupar una zona geogràfica ampla i necessiten d'un tipus de desplaçament organitzat. Habitualment estan organitzats per diverses administracions locals i haurien de ser comercialitzats per les oficines de turisme.²⁴¹ Acostumen a ser circuits bastant accessibles, no exigeixen grans coneixements sobre l'obra o la vida de l'autor, i s'hi barregen la voluntat d'evasió i el divertiment. Els textos emprats solen ser fragments o citacions molt coneguts, sobretot aquells que poden crear empatia entre el guia i els visitants, o frases i anècdotes susceptibles d'evocar el bon humor. Aquestes rutes solen incloure visites a espais que no sempre tenen una relació directa amb l'escriptor, però que poden completar el circuit (a Mallorca, segurament, hom prioritzaria la visita a un celler o a una

²⁴⁰ Si ens ho mirem amb ironia, distingim alguns components de processó religiosa.

²⁴¹ A Mallorca aquests tipus de circuits solen estar organitzats per les regidories de cultura, associacions culturals com l'Obra Cultural Balear o alguns centres d'ensenyament secundari. Són circuits per al consum local o comarcal, destinats únicament a la població autòctona que parla català.

fàbrica de licors), i solen acabar amb un àpat en un restaurant de la casa museu o dels seus voltants.

3. Els circuits genèrics són aquells que han estat concebuts per les administracions locals, amb la col·laboració de les oficines de turisme. El seu objectiu és promoure el coneixement de la tradició literària d'un territori per tal d'augmentar el seu prestigi cultural entre els visitants. Són circuits en què es combinen dimensions educatives i estètiques i que no precisen de la col·laboració d'un guia, ja que la ruta està senyalitzada mitjançant cartells que en mostren la direcció i els espais més importants. El llenguatge dels cartells està relacionat amb els textos publicitaris, escrit amb frases breus i impactants, i les imatges que hi exhibeixen han de ser fàcilment associables al patrimoni literari que representen.

Per a la implantació de circuits literaris cal la col·laboració entre les entitats culturals locals i especialistes procedents dels països emissors de turisme. En aquest sentit, ambdues parts han de ser conscients de la natura del producte cultural que volen oferir i del col·lectiu a qui va adreçat. El fracàs del circuit "Dràcula, Veritat i Llegendes" a la Romania dels anys vuitanta és un clar exemple del risc de perdre l'autenticitat dels territoris pel fet d'adaptar-los, amb finalitats econòmiques, als imaginaris col·lectius. L'any 1970, una agència nord-americana va voler crear a Romania un circuit turístic relacionat amb el personatge literari de Dràcula, que obtingué el vistiplau de les autoritats comunistes romaneses. Anys més tard, el Ministeri de Turisme de Romania en va voler assumir l'organització i el desenvolupament, però aviat perceberen el desencís dels turistes nord-americans quan hi participaven, els quals esperaven trobar-hi un microcosmos relacionat amb la novel·la de Bram Stoker i no pas un univers històric centrat en l'heroi nacional romanès Vlad l'Empadador (Hainagiu 2008). Aquest és un exemple que patentitza el fet que els turistes procedents d'altres cultures no sempre poden compartir els imaginaris i els coneixements sobre els orígens d'un territori, especialment els seus aspectes culturals locals, amb els residents autòctons. Per tant, és imprescindible una tasca comuna entre els agents culturals de les dues procedències per a desenvolupar-hi circuits literaris (i culturals) que agradin els visitants i siguin el més fidedignes i autèntics possibles.

6. Conclusions

Comptat i debatut, les cases museu literàries poden esdevenir un producte turístic si compleixen uns requisits mínims. En primer lloc, cal desenvolupar un projecte de difusió i publicitat rigorós que fomenti la seva divulgació, tant a nivell local com a nivell digital. En segon lloc, cal professionalitzar el sector amb personal multilingüe capacit per a dur a terme aquesta feina.

El fet que la literatura catalana sigui poc coneguda fora del seu territori i que el català sigui una llengua que parla un nombre molt baix dels visitants de Mallorca hauria de dur a l'adaptació lingüística dels materials relacionats amb els projectes museogràfics. A més, les cases museu haurien d'adaptar-se a un públic que cerca l'evasió mitjançant la cultura. Donar a conèixer les cases museu i els circuits literaris als guies turístics, principalment a tots aquells que ja resideixen a l'illa, seria fonamental per a convidar-los a que les incloguin en les seves rutes guiades.

Per acabar, voldríem citar les paraules d'un dels majors especialistes en turisme literari, el professor Jean Michel Tobelem:

«Ces dernières années ont vu le développement d'un nouveau type de patrimoine, celui des lieux littéraires et des maisons d'écrivain, faisant naître l'espoir d'une nouvelle offre touristique à destination notamment des adeptes au tourisme culturel. Ces lieux, pourtant, ne possèdent pas tous une attractivité de nature touristique. C'est pourquoi les responsables de site doivent, préalablement à leur mise en tourisme, s'interroger sur l'opportunité d'une telle démarche (intérêt des collections, attractivité du site et du territoire dans lequel il se trouve...). S'ils veulent accueillir un public large, allant au-delà des initiés, les sites se doivent d'aborder leur scénographie, leur animation et leur gestion (promotion, accueil...) de façon professionnelle. Ils doivent également s'inscrire dans les politiques touristiques locales». (Tobelem 2003).

Bibliografia

Arnau i Segarra, Pilar, «Models biogràfics a les webs de les cases museus literàries», Balaguer, E. (ed) *La biografia catalana a examen*. Barcelona / Alacant: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Universitat d'Alacant (en curs d'edició).

Fabre, Daniel, «Maison d'écrivain. L'auteur et ses lieux», *Le débat*, 115 (mai-août), 2001, pàg. 172-177.

Hainagiu, Michaela, «Une légende à des fins touristiques dans la Roumanie communiste. Les circuits à thème *Dracula, Vérité et Légende*», *Civilisations. Revue internationale d'anthropologie et de sciences humaines*, 57, 2008, pàg. 109-125.

Hammon, Philippe, «Le musée et le texte», *Revue d'Histoire Littéraire*, 1 (janvier-février), 1995, pàg. 3-12.

Kahl, Paul, «Literatur im Massentourismus. Führungen durch Dichterwohnhäuser in Weimar in Kulturstadtjahr 1999», *Stadtbein Spielbein. Museums pädagogik aktuell*, 1999, pàg. 2-6.

Melot, Michel, «Un nouveau pèlerinage: la maison d'écrivain», *Medium* (octobre-décembre), 2005, pàg. 59-77

Molas, Joaquim, «Sobre la literatura i la dinamització de l'entorn», *Literatura, territori i identitat. La gestió del patrimoni a debat*. Barcelona: Espais Escrits. Xarxa dels Patrimoni Literari Català /Curbet Edicions, 2012, pàg. 13-18.

Poisson, Georges, «Les maisons d'écrivains et leurs problèmes», *Revue d'Histoire Littéraire*, 1 (janvier-février), 1995, pàg. 54-58.

Tobelem, Jean Michel «Quand la mémoire littéraire se met au tourisme», *Cahier Espaces*, 80, Dossier spécial «Tourisme et mémoire», 2003, pàg. 8-12.

Urbain, Jean Didier, «Tourisme de mémoire. Un travail de deuil positif», *Cahier Espaces*, 80, Dossier spécial «Tourisme et mémoire», 2003, pàg. 5-7.

Webgrafia

Neault, Chantal, «De la littérature au circuit touristique» 2010 [article en línia consultat el 12 de febrer de 2015], <www.veilletourisme.ca/2010/02/01/de-la-litterature-au-circuit-touristique>

“Els turistes i la nostra llengua. Opinió dels turistes (VIII)”. *Quaderns Gadeso. Anàlisi de la realitat socioeconòmica de les Illes Balears*, 123, juliol de 2008 [darrera consulta: 10 de febrer de 2015]

